

4. Українська дівоча гімназія імені Лесі Українки при ЗОШ №3 м. Вінниці. Програми. – Вінниця: Канадський Фонд Співробітництва, 1997-1998. – 65 с.
5. Вільчинська О. Червона тінь на чорних водах // «Панорама», 12 вересня 1998 р.
6. Секрет Г. Будьмо знайомі. – Вінниця: АКВІЛІОН, 1999. – 416 с.
7. Гречанюк О. Гімназія де вчать і пекти калиту // «Вінниччина», 26 грудня 1998 р.
8. Пірус Т. Вклонитись пам'яті Мар'яни // Вісник Вінницького Союзу України, №1, 1998. – 16 с.
9. Пірус Т.П. З ім'ям славної дочки народу // «Подільська зоря», 22 лютого 2001.
10. «Віночок». Поетична збірка Українська дівоча гімназія імені Лесі Українки при ЗОШ №3 м. Вінниці. – Вінниця: рекламне агентство «Вінниця», 2001. – 57 с.
11. Вільчинська О. Подорож у сонячний день, або Один день навчання у дівочій гімназії при ЗОШ №3 м. Вінниці // «Панорама», 28 січня 1998.
12. Вільчинська О. Без писанки годі й уявити Україну! «Подолія», 28 квітня 2000.
13. Чебан О. Великодні символи творять діти // «Урядовий кур'єр», 14 квітня 2001.
14. Народні майстри Вінниччини: довідник / укладачі: Т.О. Цвігун, Н.А. Сентемон, Т.Г.Гец. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2009. – 120 с.

Прокопчук В.С.,

доктор історичних наук, професор
(м. Кам'янець-Подільський)

С.Е. Баженова – єдина на Хмельниччині жінка – доктор історичних наук

У статті досліджується життєвий шлях, науково-педагогічна і краєзнавча діяльність С.Е. Баженової, доктора історичних наук, провідного наукового співробітника Центру дослідження історії Поділля, доцента Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Ключові слова: університет, освіта, музей, краєзнавство, наукові дослідження.

У статті ставиться мета ширше представити громадськості Поділля та України особу жінки – дослідниці, єдиного в області доктора історичних наук Стефанії Едуардівни Баженової.

Народилася вона 1 вересня (в офіційних документах – 5 вересня) 1947 року в м. Городок Хмельницької області у польській родині робітника Едуарда Нізевича та Генуефи Собанської. Батьки сповна зазнали пекла голодомору 1932-1933 років та сталінських репресій кінця 30-х років. З початку війни і до дня Перемоги батько Едуард Станіславович воював у штурмовому батальйоні. З дитинства батьки прищеплювали Стефанії любов до книги та музики. Саме тоді вона вперше почула від батька балади Богдана Залеського, не знаючи, що через півсторіччя буде ґрунтовно їх досліджувати.

Спочатку Стефанія навчалася в семирічці на Мархлівці - околиці Городка. На уроках була сумлінною ученицею, а поза школою верховодила вагагма однокласників. 1965 року завершила середню освіту в Городоцькій ЗОШ № 1. Її улюбленими вчителями були філологи Владислава Валентинівна Шевченко, Юлія Вікторівна Оленкевич, історики Станіслав Іванович Оленкевич, Михайло Романович Шумейко, які дали випускниці ґрунтовну гуманітарну освіту й визначили подальший життєвий шлях.

Цього ж року успішно витримала конкурсні іспити і вступила на відновлений 1964 року історичний відділ історико-філологічного (з 1968 року – історичного) факультету Кам'янець-Подільського державного педінституту (нині – національний університет

імені Івана Огієнка). Це був час становлення факультету, який зібрав плеяду талановитих українських істориків і педагогів – професори Л.А. Коваленко, П.Ф. Лапгін, П.Ф. Щербина, І.С. Винокур, М.Ф. Александра та інші заклали його авторитет, формували традиції, які підтримуються дотепер. Наприкінці першого курсу остаточно визначилася в своїх історичних уподобаннях. Це була археологія. Усі літні канікули працювала в археологічних експедиціях під керівництвом І.С. Винокура та видатних учених С.О. Бібікова, Б.Й. Довженка, М.О. Тиханової, Д.І. Телегіна, А.Т. Сміленко, Т.Г. Мовші. Зібрані під час розкопок матеріали опрацьовувались та узагальнювались у наукових доповідях, з якими Стефанія виступила на міжнародних студентських археологічних конференціях в Московському університеті імені Михайла Ломоносова (1966, 1967 рр.) й отримала Почесні грамоти оргкомітетів цих форумів. На останньому четвертому курсі підготувала і захистила дипломну роботу «Черняхівська культура на Поділлі» (науковий керівник – професор І.С. Винокур), визнану однією з кращих на історичному факультеті.

Отримавши 1969 року диплом учителя історії та суспільствознавства, працювала в Кам'янець-Подільському історичному музеї-заповіднику археологом, науковим співробітником, від 1975 року – завідувачем відділу, у 1984-1996 роках – директором. Ази музейництва осягала під керівництвом мудрих наставників Н.К. Козлової, Т.А. Сис, Г.М. Хотюна. Багато зробила для розбудови закладу та його експозицій, керувала роботою експедиції з археологічного вивчення Глібівського давньоруського городища IX-XI ст. в Новоушицькому районі (1972-1983), досліджувала історико-архітектурні пам'ятки Старого міста Кам'янця-Подільського, зокрема фундаменти Іоанно-Предтечинської церкви (1980-1985).

Дієво займалася організацією реставраційних робіт в замку-фортеці, кафедрального собору св. Петра і Павла та інших пам'яток Старого міста, домоглася виділення окремого будинку, його капітального ремонту для зберігання музейних фондів. Як з'ясувалося, фондосховище тоді було одним з кращих з-поміж музейних закладів України.

Пригадується роль Стефанії Едуардівни в долі знайденого цінного скарбу в Святомиколаївському вірменському костелі Старого міста. Відомо, що в середині 30-х років ХХ ст. ця унікальна пам'ятка духовної культури і архітектури була знищена, а її священнослужителі репресовані тоталітарним атеїстичним режимом. 1985 року в уцілілій від вибуху дзвіниці костелу здійснювалися реставраційні роботи і в її підлозі робітники виявили захovanу діжку, наповнену золотом і срібним церковним начинням (чаші, різноманітні хрестики, мотиви), ювелірними прикрасами, медалями, намистами тощо. С.Е. Баженова, як спеціаліст дала кваліфіковану експертну оцінку скарбу, а, головне, найбільш цінні пам'ятки відібрала для музею і не допустила їх вивезення до спецсховищ Москви та Петербурга. На той час це був сміливий крок.

Досить напруженими і нелегкими в діяльності Стефанії Едуардівни були 1990-і роки, пов'язані з постановням незалежної Української держави. Потрібно було реформувати музейну справу, замінювати застарілі музейні експозиції, які несли в собі ідеологію попереднього режиму. Першим кроком на цій стежі стало урочисте відкриття 1991 року у фортеці за її ініціативи нової експозиції з етнографії Поділля, яка за змістом і дизайном оформлення отримала схвальні відгуки музейників, критиків та особливо туристів і екскурсантів. Хоча в складі музею ще з 1970-х років діяв стаціонарний художній відділ у приміщенні колишньої духовної семінарії в Старому місті, директор домоглася відкриття ще одного мистецького салону на вулиці Соборній Нового плану. Разом це дозволило майже щомісячно влаштовувати вернісажі як місцевих, так і

заїжджих художників, оригінальні експозиції старожитностей з фондів Києво-Печерської Лаври та інших центральних музеїв України. Популярністю користувалися також змінні експозиції в приміщенні міської Рагуші.

Водночас Стефанія Едуардівна дбала, щоб міський історичний музей був науковим осередком. Вона виступила організатором науково-практичної конференції з відзначення 100-річчя від дня заснування Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника (1990), перших всеукраїнських наукових конференцій «Проблеми етнографії Поділля» (1986, 1992), всеукраїнського наукового симпозіуму «Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження», присвяченого 400-річчю від дня народження Богдана Хмельницького (1995) та низки інших краєзнавчих форумів.

За активної участі Стефанії Едуардівни 1986 року було вперше відзначено День міста Кам'янець-Подільського, проводились міжнародні та всеукраїнські фестивалі в Старому місті та на валах фортеці. Чимало зробила вона для реставрації кам'янецького замку, відкриття нових музейних експозицій, художньо-мистецьких виставок, поповнення старожитностями музейних фондів й перетворення музею у важливий науковий, культурно-просвітницький та туристичний центр України. Історичний музей-заповідник отримав сертифікат другої категорії, а директор стала членом ради директорів музеїв України при Міністерстві культури України.

З 1997 року й донині працює в Центрі дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка спочатку науковим співробітником, з 2003 року – старшим науковим співробітником, з 2010-го – провідним науковим співробітником, очолює сектор історії культури Поділля. Тут і розкрився талант науковця. За три роки під науковим керівництвом завідувача кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету доцента М.Б. Петрова Стефанія Едуардівна підготувала кандидатську дисертацію «Юзеф Антоній Ролле в громадському, науковому та просвітницькому житті Правобережної України другої половини XIX століття», яку захистила в спеціалізованій вченій раді Чернівецького національного університету в червні 2001 р.

Одночасно в 2001 та 2002 рр. вона опублікувала два видання наукової монографії «Юзеф Антоній Ролле: життя, діяльність, творчість», в якій уперше в українській історіографії подано повнокривне дослідження цієї непересічної постаті на тлі медицини, історії Поділля, літератури, краєзнавчого руху другої половини XIX ст., повернено суспільству добре ім'я та здійснена його наукова реабілітація [1].

Вивчення особи кам'яничанина Ю.А. Ролле відкрило в Стефанії Едуардівни науковий інтерес до діяльності інших польських літераторів його доби, в основі творчості яких лежали історія, побут, культура населення України та рідного їй Поділля. Опрацювання документів і матеріалів в архівах і бібліотеках України та Польщі, аналітичне прочитання творчої спадщини польських поетів і прозаїків, представників так званої «української школи» в польській літературі XIX – початку XX ст., дало позитивні наслідки. Вже 2004 року С.Е. Баженова видала монографію «Юліуш Словацький і Україна», 2006-го – монографію «На шляху реалізму. Історія України в творчості представників «української школи» в польській літературі 40-90-х років XIX ст.», 2009-го – узагальнюючу капітальну монографію «Від романтизму до реалізму. «Українська школа в польській літературі 20-90-х років XIX ст.: етапи діяльності, історія України в творчості її представників» [2]. У цих виданнях та ще в 60-ти статтях і нарисах, опублікованих у наукових збірниках і часописах, автор уперше розглянула

українознавчі твори відомих польських літераторів, переважно уродженців Волині, Поділля і Київщини, Северина Гошинського, Мавриція Гославського, Юліуша Словацького, Богдана Залеського, Юзефа Крашевського, Леонарда Совінського, Антонія Мальчевського, Томаша Падури та інших, визначила їх історичні погляди на Україну, роль їх творчості на розвиток українсько-польських культурних зв'язків та національного відродження обох народів. Згодом у лютому 2010 р. на засіданні вченої спецради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича успішно захистила дисертацію на тему «Проблеми історії та культури України в історико-краєзнавчих і художніх творах представників «української школи» в польській літературі 1820 – 1890-х років» (науковий консультант – декан історичного факультету ЧНУ, доктор історичних наук, професор О.В. Добржанський) і здобула науковий ступінь доктора історичних наук за спеціальністю «Історія України». Сьогодні Стефанія Едуардівна чи не єдина жінка доктор наук – історик на всю Хмельниччину. Загалом обидві дисертації С. Баженової виконані на стику історичної та філологічної наук, розглядають розвиток краєзнавчого руху, висвітлюють регіональну історію України в наукових працях та художній літературі на прикладі Правобережжя України.

У 1995 р. С.Е. Баженова як краєзнавець, директор музею, організувала і провела спільно з керівником Центру дослідження історії Поділля професором Л.В. Баженовим всеукраїнський науковий симпозіум, присвячений історії національно-визвольних змагань на Поділлі й Волині, активізувала дослідження історії Поділля в контексті завдань і основних напрямів діяльності наукової школи професора Л.В. Баженова.

С. Баженова є діячем краєзнавчого руху на Хмельниччині, членом редакційних колегій журналу «Хмельниччина: Дивокрай», наукового збірника «Краєзнавець Хмельниччини» та інших науково-краєзнавчих збірників, які видаються Центром дослідження історії Поділля та Хмельницькою обласною організацією НСКУ. Брала участь в організації XI (2004), XII (2007), XIII (2010) Подільських історико-краєзнавчих конференцій. Вона – автор п'яти монографій і книг, 126 наукових статей, присвячених історії та культурі Правобережної України [3].

Її науково-педагогічна діяльність привернула увагу і знайшла оцінку в працях багатьох дослідників [4].

Стефанія Едуардівна викладає навчальні дисципліни «Історія туризму», «Туристичне країнознавство», «Музеєзнавство» на відділенні туризму економічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та культурологію в Хмельницькому інституті післядипломної педагогічної освіти. Багато мандрує. З туристичною метою відвідала Грецію, Італію, Іспанію, Францію, Англію, Німеччину, Норвегію, Швецію, Данію, Румунію, Болгарію, Туреччину, Мальту, Туніс та інші зарубіжні країни.

Одружена. Чоловік Лев Васильович Баженов – доктор історичних наук, професор, донька Валентина Львівна Задорожнюк та син Олександр Львович Баженов – кандидати історичних наук, живуть у Кам'янці-Подільському і викладають в національному та державному аграрно-технічному університетах.

За досягнення в галузі історико-краєзнавчих досліджень нагороджена Почесною грамотою Інституту історії України НАН України (2005), грамотами Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, регіональною премією «Болохівська земля» (2010).

Примітки:

1. Юзеф Антоній Ролле: життя, діяльність, творчість: монографія / С.Е. Баженова. - Кам'янець-Подільський: Центр Поділлєзнавства, 2001. – 224 с.; Юзеф Антоній Ролле: життя,

діяльність, творчість: монографія / С.Е. Баженова. – Вид. 2-е, доп. – Кам'янець-Подільський: К-ПДПУ, інформ.-вид. від., 2002. – 180 с.

2. Юлуш Словацький і Україна: наук. вид. / С.Е. Баженова. – Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, інформ.-видав. від., 2004. – 104 с. іл.; На шляху реалізму. Історія України у творчості представників «української школи» в польській літературі 40-90-х років ХХ ст.: монографія / С.Е. Баженова. – Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, інформ.-видав. від., 2006. – 260с.; Від романтизму до реалізму. «Українська школа» в польській літературі 20-90-х років ХІХ ст.: етапи діяльності, історія України в творчості її представників: монографія / С.Е. Баженова. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2009. – 400 с.

3. Работы в Хмельницкой области / С.Э. Баженова, И.С. Винокур // Археологические открытия 1972 года. – М.: Наука, 1973. – С. 264-265; До питання про історію заселення Поділля в ІХ-ХІ ст. / С.Е. Баженова // Проблеми історичної географії Поділля: тези доп. обл. наук. конф. – Кам'янець-Подільський, 1982. – С. 52-53; Поширення творів Т.Г. Шевченка на Поділлі у ХІХ – на поч. ХХ ст. / Л.В. Баженов, С.Е. Баженова // Т.Г. Шевченко і Поділля: тези доп. наук.-практ. конф. – Кам'янець-Подільський, 1989. – Т.1. – С. 52-54; Історія, сьогодення, перспективи розвитку Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника / С.Е. Баженова // Музей і Поділля: тези доп. наук. конф., присвяченої 100-річчю від дня заснування Кам'янець-Подільського іст. музею-заповідника. – Кам'янець-Подільський, 1989. – Т.1. – С. 5-8; Городок у ХVІІ-ХІХ ст. / С.Е. Баженова // Городоччина: минуле і сучасність у контексті історії Поділля: наук. зб. – Городок, 1994. – С. 26-28; Володимир Січинський і Поділля / С.Е. Баженова // Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження: наук. зб. – Хмельницький: Доля, 1995. – С. 295-299; Роль польської історичної науки у розвитку поділлєзнавства другої половини ХІХ ст. (на прикладі творчості Й. Ролле) / С.Е. Баженова // Наукові праці Кам'янець-Подільського держ. пед. ун-ту: Історичні науки. Т.2 (4). – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, 1998. – С. 26-31; Ю.А. Ролле: сторінки життя і творчості / С.Е. Баженова // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. Т.1. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-т, 1998. – С. 191-197; Твори Й.Й. Ролле – як джерело до вивчення історії Поділля та Волині / С.Е. Баженова // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: зб. наук. пр. за матер. міжнар. наук. конф. – Хмельницький: Поділля, 1999. – С. 50-57; Життя і творчість Юзефа Антонія Ролле в працях учених і краєзнавців останньої чверті ХІХ-ХХ ст. / С.Е. Баженова // Питання історії України: зб. наук. статей. / Чернівецький нац. ун-т / Т. 4. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – С. 386-399; «Замки подільські на молдавському прикордонні» Юзефа Антонія Ролле як джерело вивчення середньовічної історії Правобережної України / С.Е. Баженова // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: зб. наук. праць / Чернівецький нац. ун-т / Чернівці: Золоті литаври, 2001. – Т.1. – С. 154-159; Дослідник історії Правобережної України Казімеж Пулаский / С.Е. Баженова, Л.В. Баженов // Наукові праці Кам'янець-Подільського держ. пед. ун-ту: Історичні науки. – Кам'янець-Подільський: Оіом, 2001. – Т. 6 (8). – С. 176-183; Витоки музеїв на Поділлі / С.Е. Баженова // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський: Оіом, 2002. – Т. 2. – С. 81-84; Представник «української школи» в польській літературі 20-40-х років ХІХ ст. Северин Гошинський / С.Е. Баженова // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2002. – С. 103-105. – (Серія: Історія; Вип. 2); Маурицій Гославський – представник «української школи» в польській літературі / С.Е. Баженова // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – Т.6. – С. 309-310; Представник «української школи» в польській літературі А. Мальчевський і Волинь / С.Е. Баженова // Поляки на Волині: історія і сучасність: наук. зб. «Велика Волинь». Праці Житомирського наук.-краєзн. тов. дослід. Волині Т. 30. – Житомир: Вид. М. Косенко, 2003. – С. 235-240;

Події Коліївщини в творчості представників «української школи» в польській літературі доби романтизму / С.Е. Баженова // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Історичні науки. – Кам'янець-Подільський, 2004. – Т. 12. – С. 450-457; Представники «української школи» в польській літературі 1820-1840-х рр. – вихідці з Правобережної України / С.Е. Баженова // Pamiętnik Kijowski / pod redakcją naukową Henrika Strońskiego. – Kijów, 2004. – Tom Siódmy. Polacy na Podolu. – С. 320-325; Ю.І. Крашевський як представник «української школи» в польській літературі 40-60-х рр. XIX ст. / С.Е. Баженова // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М.Коцюбинського. Серія: Історія: зб. наук. праць. – Вінниця: ДП «ДКФ», 2004. – Вип.7. – 169-173; Польсько-український романтизм і його українське коріння / С.Е. Баженова // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. Історія: зб. наук. статей. – Чернівці: Рута, 2004. – Ч. 2. – С. 118-120; Олександр Пшездзецкий – історик і археограф Польщі та України XIX ст. / С.Е. Баженова // Kamieniec Podolski: Studia z dziejów miasta i regionu / pod redakcją Feliksa Kuryka. – Kraków: Wyd-wo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2005. – Т.ІІ. – С. 210-219; Українсько-польський романтизм 20-40-х років XIX ст.: витоки, міфи / С.Е. Баженова // Матеріали XII Подільської іст.-краєзн. конф. – Кам'янець-Подільський: Оіном, 2007. – Т.1. – С. 271-276; «Українська школа» в польській літературі доби романтизму (20-40-і рр. XX ст.): становлення, витоки, міфи / С.Е. Баженова // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – Т.10. – С. 36-38; Етнографія Волині у творчості Ю.І. Крашевського / С.Е. Баженова // Покликання служити науці і людям: наук. зб. на пошану д.і.н., проф. Георгія Кожолянка. – Чернівці: ТОВ Вид-во «Наші книги», 2008. – С. 47-56; Леонард Совінський і Поділля / С.Е. Баженова // Науковий вісник «Межибіж»: матер. Другої наук.-краєзн. конф. «Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України». – Меджибіж; Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2009. – Ч.2. – С. 222-227; Суспільно-політичний і політичний стан польської меншини Правобережної України в період українського національного відродження (60-90-ті роки XIX ст.) / С.Е. Баженова // Матеріали XIII Подільської іст.-краєзн. конф. (18-19 листопада 2010 р.). – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2010. – С. 292-301.

Баженова Стефанія Едуардівна // Баженов Л.В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX-XX ст. / Л.В. Баженов. – Кам'янець-Подільський, 1993. – С. 120-121; Баженова Стефанія Едуардівна // Краєзнавці України (сучасні дослідники рідного краю): довідник. – К.; Кам'янець-Подільський, 2003. – Т. 1. – С. 14-15; Будзей О. Польська українка [С.Е. Баженова] / Олег Будзей // Подолянин (м. Кам'янець-Подільський). – 2007. – 31 серп. – С. 5; Глуговський В. З любов'ю в серці та з метою в житті / В. Глуговський // Місто: Все про Кам'янець-Подільський. – 2010. – 19 лист. (№ 53). – С. 17.